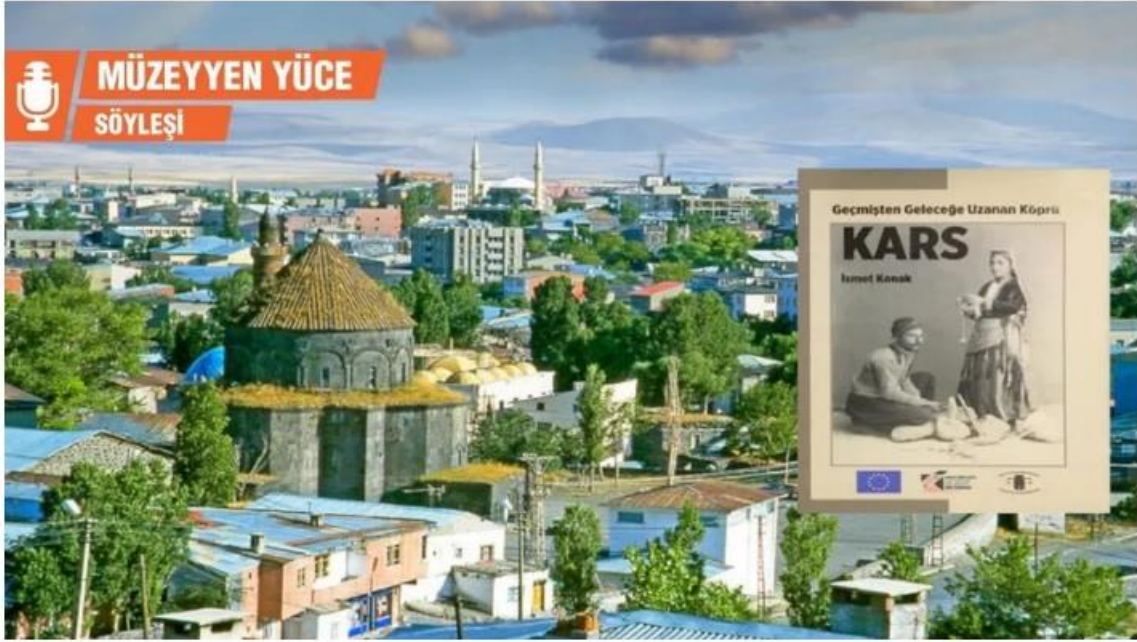

Geçmişten Geleceğe Uzanan Köprü Kars: Cirmi küçük ama cürümü büyük

Toplumsal Araştırma ve Özgün Düşün Derneği'nden Dr. İsmet Konak'ın Ermenistan, Rusya ve Gürcistan hattına yerleşen Karslı figürlerin hayat hikâyelerini derlediği 'Geçmişten Geleceğe Uzanan Köprü: Kars' kitabı yayımlandı. Konak, bu kitabı "cirmi küçük ama cürümü büyük" olarak nitelendirirken, kitapta Kars'tan göç eden Casimê Celil, Ezidî Kürt şair Ferikê Polat gibi isimlerin bazı şiirleri ilk kez Türkçeye çevrildi.

01 Şubat Pazartesi 2021 Saat: 07:11

Google Haberlere Abone ol Google News

Müzeyyen Yüce

myuce@gazeteduvar.com.tr

Müzeyyen Yüce

myuce@gazeteduvar.com.tr

ANKARA - Toplumsal Araştırma ve Özgün Düşün Derneği tarafından tarih boyunca savaşlar ve göçler sonucu Ermenistan, Rusya ve Gürcistan hattına yerleşen Karanlı figürlerin hayat hikâyelerinin derlendiği 'Geçmişten Geleceğe Uzanan Köprü: Kars' başlıklı kitap yayımlandı. Hrant Dink Vakfı hibe programı kapsamında Avrupa Birliği'nin katkılarıyla hazırlanan çalışmada müzisyen, yazar, şair, heykeltıraş, akademisyen vb. muhtelif mesleklerle mensup 13 portrenin hayat serüveni, eserleri, bilimsel ve siyasî faaliyetleri akademik bir üslupla kaleme alındı. Öte yandan Casimê Celil'in "Lenin" adlı şiiri ile Ezidî Kürt şair Ferikê Polat'ın "Vasiyetim" adlı şiiri ilk kez bu kitapta Türkçeye çevrildi.

Proje kapsamında Erivan ve Moskova'da Karanlı figürlerin yaşam öykülerinin izlerini süren kitabın yazarı Dr. İsmet Konak, bu çalışmayı "cirmi küçük ama cürümü büyük" olarak nitelendirirken, farklı topraklardaki yolculuğunu, "Bir bakıyorsunuz kaldığınız otelin hemen yanı başındaki büfeci Karanlı çıkıyor, bir bakıyorsunuz Kaskad (Cascade) Anıt Parkı'nın güvenlik görevlisi hâlâ Karanlı aile büyüklerinden miras kalan bir hicran duygusu yaşıyor. Ahmet Arif'in deyimiyle "duldası" bırakılmış iki halkın (Ermeniler ve Ezidî Kürtler) sığınağı haline gelmiş Erivan veya Ermenistan toprağı. Bu bağlamda çalışmanın "cirmi küçük ama cürümü büyük" olabilir" sözleriyle anlatıyor.

Konak ile kitabın çıkış noktasını ve iç dünyasındaki yaşam öykülerini, kültürel etkileşimleri konuştuk.

'Geçmişten Geleceğe Uzanan Köprü: Kars' kitabının çıkış noktası ne oldu? Süreç nasıl gelişti? Biraz kitaptan bahsedebilir miyiz?

Bahsi geçen kitap, Hrant Dink Vakfı hibe programı kapsamında Avrupa Birliği'nin katkılarıyla hazırlandı. Çalışmanın tüm sorumluluğu ise Toplumsal Araştırma ve Özgün Düşün Derneği'ne ait. Konu Kars olunca dernek ve Kars Belediyesi'nin ortaklaşa yürütmesi gereken bir proje hâlini aldı. Bu noktada değerli başkan Ayhan Bilgen'in de özel bir ehemmiyet gösterdiğini ve önsöz yazarak katkıda bulunduğunu belirtmeliyim. Kitaba ilham veren proje çerçevesinde Ermenistan, Rusya ve Gürcistan'a gidilecek; Kars'tan göç etmiş portreler tespit edilecek, arşiv ve kütüphanelerden derlenen bilgiler ışığında söz konusu şahsiyetler hakkında biyografiler hazırlanacaktı. Bu doğrultuda çalışma ekibi olarak kolları sıvadık ve hummalı bir araştırma-inceleme süreci geçirdik.

'ÇALIŞMANIN 'CİRMİ KÜÇÜK AMA CÜRÜMÜ BÜYÜK'

Saha araştırması sonucu bu kitap ortaya çıktı yani. Bu yolda nasıl deneyimler edindiniz?

Projeye bağlı uzman araştırmacı olarak 2020'nin şubat ayından itibaren Erivan ve Moskova'da gerekli malumatı toplayıp biyografileri kaleme almaya başlamıştım. Tiflis'e de gitmem gerekiyordu, lakin Covid-19 virüsü engellemişti. Özellikle Erivan'da Kars kökenli çok sayıda kişiye ve hazin hayat öykülerine rastlamıştım. Bir bakıyorsunuz kaldığınız otelin hemen yanı başındaki büfeci Karşlı çıkıyor, bir bakıyorsunuz Kaskad (Cascade) Anıt Parkı'nın güvenlik görevlisi hâlâ Karşlı aile büyüklerinden miras kalan bir hicran duygusu yaşıyor. Ahmet Arif'in deyimiyle "duldasız" bırakılmış iki halkın (Ermeniler ve Ezidi Kürtler) sığınağı haline gelmiş Erivan veya Ermenistan toprağı. Kitapta Ermeni, Rum, Ezidi, Malakan, Karapapak kökenli olmak üzere toplamda 13 figürün hayat hikâyesini kaleme almaya çalıştık. Bazılarına ait ilk defa Türkçe'ye çevirdiğimiz şiirler var. Bu bağlamda çalışmanın "cirmi küçük ama cürümü büyük" olabilir.

'YAŞAM ÖYKÜLERİ BAZEN BİZİ HAZİNEYE GÖTÜRECEK BİR 'MİFTAH', BAZEN DE 'TURNUSOL KÂĞIDI' İŞLEVİ GÖREBİLİR'

Ayhan Bilgen'in kitabın önsözünde dediği gibi, "Bir dönemi doğru anlamanın ya da bir bölgeyi doğru tanımanın önemli yollarından biri de yaşam öykülerinin izini sürmekten geçer." Siz de bu araştırma ile bunu yapıyorsunuz. Kitaptan öncesi ve sonrasına ilişkin ne söylemek istersiniz?

Tabii ki Ayhan Bilgen'in bu değerlendirmesi, biz tarihçilerin de üzerinde hemfikir olduğu ve yer yer kullandığı bir metottur. Yaşam öyküleri bazen bizi hazineye götürecek bir "miftah" olabilir. Bazen de "turnusol kâğıdı" işlevi görebilir. Örneğin 1918 yılı nisan ayında I. Kafkas Kolordu Komutanı Kâzım Karabekir'in emrindeki birliklerin Kars'a yaptığı taarruzda nasıl bir maddi ve manevi yıkım yarattıklarını, bu saldırı esnasında kaçmayı başaran şahsiyetlerin yaşam öyküsünden anlayabiliyoruz. Resmi tarih yazıcılığı, Kars saldırısını "gaza-i ekber" olarak kutsayabilir ve bu şekilde kitlelere zerk edebilir. Fakat ceviz kabuğunun içi, kabukla aynı nitelikte değil. Meğerse bu saldırıyla, Kars kentinin muhtelif halklarının heybesi acıyla doldurulmuş. Kitabın hazırlanma süreci, bize bu gibi sonuçlara ulaşma şansı verdi.

'CASİMÊ CELİL KÜRT MÜZİĞİNİ İLERİ SEVİYEYE TAŞIMIŞTIR'

Kitapta bahsettiğiniz Casimê Celil de Kars'tan göç etmek zorunda kalanlar arasında. Peki, Casimê Celil'in bölgede yaşayanlar için önemi nedir?

Tam 1918 yılındaki Kars saldırısından bahsediyorken, Casimê Celil'in de bu saldırıya maruz kaldığını, 50 kişilik ailesinden geriye birkaç kişinin kurtulabildiğini görüyoruz. Annesi ve babasıyla Avarêş'i (Karasu) geçen Casimê Celil, Ermenistan'ın Alagez (Elegez) bölgesine kaçmayı başarmıştı. Ancak Kâzım Karabekir birlikleri, burada da "tasalluta" devam etmişti. Saldırı sonucu annesi ve babasını yitiren Celil, yetimhanelerde büyümüşü. Her türlü zorluğa rağmen eğitim gören Celil, Kürt dili ve edebiyatı alanında önemli çalışmalar yapmıştı. Onun ismi bilhassa Erivan Radyosu Kurmancca birimi ile özdeşleşmiştir. 1955 yılında Kurmancca yayın başlayınca ilk müdürü Casimê Celil olmuştur. Bu radyodaki programlarda çok sayıda genç Kürt sanatçının tanınmasına önayak olmuş ve Kürt müziğini ileri seviyeye taşımıştır. Celilê Celil, Ordixanê Celil ve Cemila Celil gibi aydın şahsiyetler onun çocuklarıdır. Çok sayıda şiir de yazan Casimê Celil'in özellikle "Lenin" adlı şiirini (gözlemlediğim kadarıyla ilk defa Türkçe'ye çeviriyoruz) paylaşmak istiyorum:

Bizim için yaşıdın sen
Sonsuza dek de yaşayacaksın,
Eski dünyaya savaş açtın sen
Yüce partinin temellerini atarak,
Sen! Emekçilerin lideri! Ölümsüz Lenin!
Yaşıyor adın her yerde
Yeni nesillerin umudu olan adın,
Sen! Lenin! Gösterişsiz bütün insanların kalesi Lenin!
Bizim sevgimiz, bizim mutluluğumuz Lenin!
Karanlıkta yaşadı uzun yıllar halkım
Lakin bir özlemi vardı her daim aydınlığa,
Işıksın sen Lenin! Karanlıkta kalmış bir Kürt için
Yüzyıllarca sönmeyecek olan bir ateş,
Ve fırtınalarla doğan bu yüzyılda
Kötüyle mücadelede ve doğrulukta
Herkesin en yakın dostu sen!
Hayatsın sen! Zafersin sen büyük Lenin!

'ÂŞIK ATIŞMASI VEYA ÂŞIKLIK GELENEĞİ MODERNLEŞME VE KENTLEŞME SONRASI HASARA UĞRADI'

Âşık atışması kadim bir gelenektir... Bugün bu gelenek ne durumda? Geçmişle kıyaslarsanız neler söylersiniz? Kars'taki âşıklık geleneği ve Âşık Şenlik hakkında neler söyleyeceksiniz?

Âşık atışması veya âşıklık geleneği, özellikle Türk dünyası açısından önemli bir sözlü kültür ritüelidir. Tabii modernleşme ve kentleşme sonrası bu ritüel de hasara uğradı. Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Azerbaycan ve Türkiye gibi geniş bir sahada yaygın olan bu gelenek, günümüzde maalesef etkisini yitirmektedir. Faruk Nafiz Çamlıbel'in Çoban Çeşmesi adlı şiirinde haykırdığı gibi:

"Leyla gelin oldu, Mecnun mezarda,
Bir susuz yolcu yok şimdi dağlarda..."

Âşıklık geleneği, şüphesiz eskiden Kars'ta da çok revaçtaydı. Toruni (Deruni), Kağızmanlı Hıfzı, Âşık Murat Çobanoğlu, Âşık Şenlik gibi mühim âşıklar yetişmişti. Ailesi XIX. yüzyılda Gürcistan Borçalı'dan Çıldır'a gelen Âşık Şenlik âşık edebiyatının bade içme, hikâye tasnif etme, atışma, muamma asma ve muamma indirme gibi tüm niteliklerini barındırmaktaydı. Koşma ve koçaklamalarıyla da bilinen Şenlik, kuşkusuz patriot bir ozandı. Nitekim Çarlık Rusya ile yapılan 93 Harbi (1877-1878 Savaşı) esnasında halka hitaben yazdığı şu dizeler, ondaki "vatan sevgisini" yeterince yansıtmaktadır:

"Ehl-i İslam olan işitsin bilsin,
Can sağ iken yurt vermeniz düşmana,
İsterse Uruset ne ki var gelsin,
Can sağ iken yurt vermeniz düşmana..."

KÜLTÜREL ETKİLEŞİM ŞİİRLERE YANSIDI

Gürcistan, Rusya ve Ermenistan'da yaşayan Karşılardan bahsediyorsunuz? Üç ülkede ne gibi kültürel etkileşimler oluyor?

Kars'tan Gürcistan, Rusya ve Ermenistan'a göç eden şahsiyetler, aslında gittikleri coğrafyanın kültürüne hem adapte olmuşlar hem de kendi kültürel motiflerini muhafaza etmeye çalışmışlardır. Örneğin Ezidi kökenli yazar ve şair Aminê Avdal, "Alagez" adlı şiirindeki şu dörtlülle bölgeyi nasıl içselleştirdiğini aksettirmektedir:

"İşliyor her şey son hızıyla,
Ve göz kamaştıran otomobiller
Işıldıyor güneşte,
Ve Alagez köyü üzerinde
İşitiliyor bir turna sesi"

Yine Kars'tan Rusya'nın Magnitogorsk kentine giden Rum kökenli Lev Samarjidi, 60 yıl tiyatroya emek vermiş ve 100 rolde oynamıştı. Hâlâ Magnitogorsk halkının yüreğinde "tiyatronun peygamberi (пророк театра: prorok teatra)" olarak yer edinmektedir. Aynı şekilde Ermeni kökenli heykeltıraş Ripsime Simonyan'ın Erivan ve Gümrü sokaklarını süsleyen eserlerini unutmamak gerek. Ağırlıklı olarak kadın figürünü işleyen Simonyan'ın özenle hazırladığı heykeller günümüzde Erivan'daki Abovyan Caddesi'ne ve Âşıklar Parkı'na ayrı bir romantizm katmaktadır.

Bir de Ezidi Kürt devrimci ve şair Ferikê Polat'ın Bolşevizm ve Ekim Devrimi ile yoğrulmuş edebî ününe de dikkat çekmek lazım. Özellikle Sovyet döneminde onun adı, büyük bir itibar görmekteydi. Rus İç Savaşı'nda (1918-1922) Bolşeviklerin veya Kızıl Ordu'nun safında savaşan genç şair, 1918 yılı kasım ayında karşı-devrimci Beyaz birlikler tarafından öldürülmüştü. Sınıf savaşına tutkuyla bağlı olan şairin "Vasiyetim" adlı şiiri (yine Türkçe'ye ilk defa çevirdiğimizi düşünüyorum) oldukça önemlidir:

Gidiyorum son muharebeye,
O fedakârca ve kıvanç dolu çarpışmaya,
Dualar etmeyin arkamdan,
Üzülmeyin bana dostlarım!
Gidiyorum büyük bir meydana,
Çapraz kılıç darbeleri altında inleyen bir meydana,
Pervasız kaderimin üzerinde,
Yalnızca bozkır rüzgârı essin,
Gidiyorum şen bir kavgaya,
Düşmanla korkusuz bir kavgaya,
İleri,
Gidiyorum amansız bir vuruşmaya,
Rahat ve açık bir alınla,
Gidiyorum son muharebeye,
O fedakârca ve kıvanç dolu çarpışmaya,
Dualar etmeyin arkamdan,
Üzülmeyin bana dostlarım.